

Ačkoli byl pár v širokém společenském spektru běžnou formou rodinného života, římsko-křesťanský manželský model se musel i nadále podřizovat rozsáhlému systému kmenových a příbuzenských vztahů; jedinec se tak ocital pod tíhou rozhodnutí starších, potřeb endogamie a svolení rodičů. Tyto praktiky se ve velké části západní Evropy až do 11. století vyznačovaly kognatismem, zapuzováním neplodných manželů či zcela profánním charakterem svatebních obřadů.

Ve velkých rodinách byl konkubinát či přechodné zálety běžnou součástí manželství a podporoval tak skutečnou polygamii, kterou duchovní na dvorech a v palácích nemohli nikdy zcela potlačit. Karolinští kronikáři píší o jedenácti manželkách a družkách Karla Velikého, a o ještě majestátnějším počtu milenek. Monogamie byla tedy výsadou chudých a zdrženlivost velmi vzácnou ctností vyhrazenou pro jistou klerikální elitu, neboť většina laických kněží žila v konkubinátu, ne-li přímo v přiznaném manželství.

V zemích na periferii Evropy (Skandinávie, keltské země, oblasti hraničící s islámem) se reformátorský sen o sexuálnímu řádu realizoval jen zčásti. Boj o zdrženlivost vyhráli gregoriáni: v lépe kontrolovaných provinciích již v 11. století (např. v Latii, kde se poměr kněží žijících v konkubinátu začal snižovat před rokem 1100), ale jinde až o sto či sto padesát let později. V tomto boji sehráli značnou úlohu laici svými duchovními nároky (zachování sexuální abstinence duchovních), ale zejména vůdcové rodů, kteří měli zájem na omezení – pomocí „stanovené zdrženlivosti“ – množících se rodinných jednotek.

Nicméně i přes toto velmi neúplné gregoriánské „vrážství“ se zejména v severních oblastech, v Anglii, ale i ve Španělsku, udrželo pevné jádro kněží žijících v konkubinátu (v Toskánsku představovali kolem 20 %). Biskupové tento problém většinou ignorovali, pokud to bylo možné, a synody zasahovaly jen v případech skandálu. Postupem času – a zde se dostáváme k zásadnímu bodu – totiž církevní hierarchie pod vlivem okolností a celkově „laického“ ducha doby ztrácela na energii a tvrdosti v potírání nezdrženlivosti, trestání žen či hájení ideálu panenství; jeho obháječi jej považovali za „hrdinskou“ volbu, zatímco pro odpůrce z řad měšťanstva byl od počátku 15. století „proti přírodě“, neboť i sám pojem ctnosti začínal být dosti vágní. Postupně, avšak nezvratně upadání světské i duchovní hodnoty dobrovolného či nuceného panenství můžeme pozorovat již od 12. století. Důsledky byly různé: aristokraté začali považovat za nezbytné své dcery provdat, měšťané dávali své dcery i méně majetným a soudci z normandských oficiálů došli tak daleko, že se sice neustále zabývali trestáním (tak běžného) smilstva, ale zcela ignorovali případy (jistě četné) nedovoleného zbavení panenství.

Není divu, že za této situace se pro autory frašek či fabliaux stal osvědčeným terčem vtipů kněz či mnich, který přísahá „na svou nedotčenost“; panenství jeptišek si titíž autoři neodvažují brát na mušku, neboť vědí, že ty jsou ve většině případů k ctnosti přinuceny. Jediné místo poněkud dobrovolnější sexuální zdrženlivosti představovaly malé ženské komunity bekyň; církve se jich obávala víc než svěští pání, kteří vždy tyto malé ostrůvky modlitby, ne-li přímo duchovní dokonalosti, podporovali. Představovaly v jejich očích protiváhu k pokleskům a prohřeškům, jichž se obyvatelé měst dopouštěli v manželství i mimo ně.

Společnost se zkrátka přizpůsobuje určitému typu manželského svazku, vytvořenému podle modelu sexuálních vztahů, jak je stanovili církevní Otcové. Tyto monogamní svazky nejčastěji přetrvávají až smrt, navzdory opatřením církve, která se nakonec musí sklonit pod tíhou skutečnosti a posvěcovat i druhá či třetí manželství. Manželský pár má totiž poměrně krátkou životnost, zejména v demograficky živých obdobích (průměrně 10 až 15 let u šlechty koncem středověku, 12 let u neurozených, 16 let u benátské aristokracie). V typickém městě z 15. století se například vyskytuje 30 až 40 % párů vzešlých z druhého či třetího manželství.

Svatost manželského svazku narušuje i nevěra, jakkoli se společnost proti ní brání různými prostředky – namířenými samozřejmě proti ženám, neboť jde přece o typicky ženský hřích; obvinít z něj muže je takřka nemožné (nejde-li o nevěru veřejnou). Dříve se o pomstu za pohanění většinou postarala rodina – formou vraždy. Tyto soukromé způsoby trestu přezívaly poměrně dlouhou dobu vedle veřejných, zpočátku dosti krutých, sankcí (běh nahých milenců napříč vesnicí). Ve 12. století nahradila tělesné tresty pokuta (kromě těch, kteří nemohli zaplatit), ale ta sloužila spíše k urovnání peněžních poměrů než k vymýcení zločinu jako takového, a postupem času i její používání sláblo.

Konkubinát velmi účinně konkuroval manželství i po gregoriánské reformě. Šlo o jev, ve velkých rodinách dříve běžný; až v 11. století se začala otvírat propast mezi konkubínami a manželkami, a dítě vzešlé z takového svazku bylo nadále považováno za bastarda. I přesto z něj odborníci na občanské právo ve 13. a 14. století udělali téměř manželství a někteří byli i toho názoru, že nemá ani podléhat žádným právním sankcím. Například v Montailou kolem roku 1300 žilo tímto způsobem 10 % mužů, v následujících generacích jich bylo dokonce 15 až 25 procent (v některých normandských farnostech spadajících pod oficiálát v Cerisy).

Vzhledem k tomu, že básníci i filozofové začali prohlašovat, že není dobré stavět se proti přírodě, a lékaři opakovali stále častěji, že zdrženlivost je nebezpečná, zejména pro mládež, a že choroby z ní vzešlé (stejně jako ty, které se rodí z vášnivě lásky) se mají léčit uspokojením touhy, není divu, že společenská morálka přiznala sexualitu i těm, které gregoriáni chtěli udržet v nedotčenosti, nebo alespoň v jakémsi sexuálním „spánku“. Znamenalo to tudíž svobodu pro muže, bez hrozby trestu, ovšem s jedinou podmínkou: jejich zkušnosti a avantýry nesmějí být proti přírodě či nějak poškozovat bližní (alespoň ne ty ze stejné společenské třídy), a tudíž nesmějí porušovat mír a pořádek.

Subverzní chování

Od 13. století jsou za silně subverzní považovány dva typy chování, řadící se k rozsáhlé kategorii „sodomických“ aktů – autoerotismus a homosexualita.

Hon na homosexuály či „zženštilce“, který zesílil kolem roku 1400, a po celém Západě šířené nenávislné zaklínání laických i duchovních moralistů měly a *contarato* za následek vyzdvižení pozitivních, záviděníhodných hodnot maskulinity a mužnosti; právě výstřelky mužného jednání se v pozdně středověkých městech objevovaly nejvýrazněji. Nešlo ani tak o pouhé namlouvání, jakkoli hlučné, neod-